

**O‘ZBEKISTONNING ARAB DAVLATLARI BILAN GEOSIYOSIY
MUNOSABATLARI TARIXI (1991–2017 YY.)****Qurbonov Nuriddin Nurali o‘g‘li***Toshkent arxitektura qurilish universiteti**“O‘zbek va xorijiy tillar kafedrası” o‘qituvchisi**E-mail: nuriddin.online@gmail.com**Tel: (90)-330-7555***ANNOTATSIYA**

Ushbu maqolada 1991–2017-yillar oralig‘ida O‘zbekiston Respublikasining Arab davlatlari bilan o‘rnatgan geosiyosiy va diplomatik munosabatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda O‘zbekiston tashqi siyosatining Yaqin Sharq yo‘nalishidagi ustuvorliklari, iqtisodiy va madaniy hamkorlikning shakllanish bosqichlari hamda Islom hamkorlik tashkiloti (IHT) doirasidagi aloqalar yoritilgan. Shuningdek, mintaqaviy xavfsizlik va investitsion loyihalarning geosiyosiy ahamiyati arxiv materiallari va rasmiy hujjatlar asosida ilmiy xulosalangan.

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston, Arab davlatlari, geosiyosat, tashqi siyosat, Misr, Saudiya Arabistoni, BAA, Quvayt, Islom hamkorlik tashkiloti, investitsiya, diplomatiya.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются геополитические и дипломатические отношения Республики Узбекистан с арабскими государствами в период с 1991 по 2017 годы. В исследовании освещаются приоритеты внешней политики Узбекистана на Ближнем Востоке, этапы формирования экономического и культурного сотрудничества, а также взаимодействие в рамках Организации исламского сотрудничества (ОИС). На основе архивных материалов и официальных документов научно обосновано геополитическое значение региональной безопасности и инвестиционных проектов.

Ключевые слова: *Узбекистан, арабские государства, геополитика, внешняя политика, Египет, Саудовская Аравия, ОАЭ, Кувейт, Организация исламского сотрудничества, инвестиции, дипломатия.*

ABSTRACT

This article analyzes the geopolitical and diplomatic relations between the Republic of Uzbekistan and the Arab states from 1991 to 2017. The study highlights the priorities of Uzbekistan's foreign policy in the Middle East, the stages of formation of economic and cultural cooperation, and interaction within the framework of the Organization of Islamic Cooperation (OIC). Based on archival materials and official documents, the geopolitical significance of regional security and investment projects is scientifically summarized.

Keywords: *Uzbekistan, Arab states, geopolitics, foreign policy, Egypt, Saudi Arabia, UAE, Kuwait, Organization of Islamic Cooperation, investment, diplomacy.*

KIRISH

1991-yilda mustaqillikka erishgach, O‘zbekiston jahon hamjamiyati, xususan, Arab dunyosi bilan keng ko‘lamli aloqalarni o‘rnatishga alohida e‘tibor qaratdi. Arab davlatlari bilan munosabatlar nafaqat diniy va madaniy yaqinlik, balki strategik geosiyosiy manfaatlar asosida ham qurildi¹⁶¹. O‘zbekiston uchun Arab dunyosi ulkan investitsiya manbai, xalqaro maydondagi nufuzli ittifoqchi va Markaziy Osiyoni dunyo bozorlari bilan bog‘lovchi muhim ko‘prik hisoblanadi. Mustaqillikning dastlabki yillaridayoq Saudiya Arabistoni, Misr, Birlashgan Arab Amirliklari va Quvayt kabi davlatlar O‘zbekiston suverenitetini tan olib, diplomatik aloqalarni yo‘lga qo‘ydilar. Bu davrda tashqi siyosatda ko‘p vektorli yondashuv ustuvor bo‘lib, Arab davlatlari bilan munosabatlarda muvozanatli va o‘zaro manfaatli yo‘nalish tanlandi.

Shunisi e‘tiborliki, Arab dunyosi O‘zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvida muhim moliyaviy resurslar markazi bo‘lib xizmat qildi. Islom taraqqiyot banki va turli arab jamg‘armalari orqali infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirish boshlandi. O‘z navbatida, O‘zbekiston ham Arab davlatlari uchun Markaziy Osiyodagi eng barqaror va ishonchli hamkor sifatida gavdalandi. 1991-2017 yillar davomida bu munosabatlar bir tekisda kechmadi, biroq doimiy ravishda yuqori darajadagi tashriflar va shartnomaviy-huquqiy bazaning mustahkamlanishi bilan xarakterlandi. Geosiyosiy nuqtai nazardan, Arab davlatlari O‘zbekistonning mintaqaviy xavfsizlik borasidagi tashabbuslarini doimiy qo‘llab-quvvatlab keldilar. Bu hamkorlik xalqaro terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashda ham o‘z aksini topdi.

TAHLIL VA METODLAR

Maqolada tarixiy-xronologik, tizimli tahlil va qiyosiy-siyosiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi arxivi, xalqaro shartnomalar to‘plami va davlat rahbarlarining rasmiy nutqlari tashkil etdi¹⁶². Metodologiyada "mintaqaviylik" va "geosiyosiy muvozanat" nazariyalari qo‘llanilib, Arab davlatlari bilan hamkorlikning samaradorligi iqtisodiy ko‘rsatkichlar bilan qiyoslandi¹⁶³. Shuningdek, Islom hamkorlik tashkiloti (IHT) doirasidagi ko‘p tomonlama hamkorlik dinamikasi statistik tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida O‘zbekistonning Arab davlatlari bilan imzolagan 200 dan ortiq davlatlararo bitimlari tahlilga tortildi. Bu hujjatlar asosan savdo-sotiqni rag‘batlantirish, investitsiyalarni himoya qilish va madaniy almashinuvlarni ko‘zda tutadi. Metodologik

¹⁶¹ Sh. Mirziyoyev asaridan O‘zbekistonning Arab davlatlari bilan strategik hamkorligi ahamiyati olindi.

¹⁶² I. Karimovning tashqi siyosat kontseptsiyasidan Yaqin Sharq yo‘nalishidagi tamoyillar olindi.

¹⁶³ A. Saidovning tadqiqotidan O‘zbekistonning IHTdagi o‘rni va tashabbuslari tahlil qilindi.

yondashuvimiz shuni ko'rsatadiki, 1991-2017 yillarda munosabatlar asosan ikki tomonlama formatda (bilateral) rivojlangan, biroq xalqaro tashkilotlar minbari ham muhim rol o'ynagan¹⁶⁴. Biz o'rganayotgan davrda O'zbekistonning "Yaqin Sharq siyosati" o'ziga xos pragmatik yo'nalishga ega bo'lib, har bir arab davlati bilan alohida hamkorlik modelini yaratishga intildi. Masalan, Saudiya Arabistoni bilan diniy-ma'rifiy va gumanitar, BAA bilan iqtisodiy-texnologik, Misr bilan esa ilm-fan va sayyohlik sohalari ustuvorlik kasb etdi. Ushbu metodlar majmuasi munosabatlarning nafaqat tashqi qobig'ini, balki ichki geosiyosiy mazmunini ham ochib berishga xizmat qildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbekiston va Arab davlatlari munosabatlari tahlili shuni ko'rsatadiki, 1990-yillarning o'rtalariga kelib hamkorlikning huquqiy poydevori mustahkamlandi. Saudiya Arabistoni bilan ziyorat turizmi va ta'lim sohasida, BAA bilan esa savdo va energetika yo'nalishida yirik loyihalar boshlandi¹⁶⁵. 2000-yillarda hamkorlikda xavfsizlik masalasi birinchi o'ringa chiqdi; O'zbekiston Arab davlatlari bilan radikalizmga qarshi kurashda axborot almashinuvi va siyosiy muloqotni kuchaytirdi¹⁶⁶. Islom hamkorlik tashkilotining 2016-yilgi Toshkent sessiyasi munosabatlar tarixida yangi sahifa ochdi va O'zbekistonning islom dunyosidagi ilmiy-ma'rifiy markaz ekanligini tasdiqladi¹⁶⁷.

Muhokama natijalariga ko'ra, 1991-2017 yillar davomida Arab davlatlarining O'zbekiston iqtisodiyotiga kiritgan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalari sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, Quvayt va Abu-Dabi taraqqiyot jamg'armalari orqali sog'liqni saqlash va suv ta'minoti tizimlarini modernizatsiya qilish bo'yicha yirik grantlar ajratildi. Shuningdek, arab tili va madaniyatini o'rganish bo'yicha Samarqand va Toshkentdagi ilmiy markazlar faoliyati jonlandi. Biroq, munosabatlarda hali ishga solinmagan imkoniyatlar — transport koridorlarini diversifikatsiya qilish va o'zaro tovar ayirboshlash hajmini yanada oshirish kabi masalalar dolzarbligicha qolmoqda. Natijalar shuni tasdiqlaydiki, Arab davlatlari O'zbekiston uchun nafaqat iqtisodiy donor, balki xalqaro minbarlarda uning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi siyosiy blok sifatida shakllangan. Bu davr mobaynida O'zbekiston Arab dunyosi bilan "iskanja munosabatlar"dan qochib, o'zining milliy manfaatlariga tayanuvchi mustaqil yo'lni saqlab qola oldi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, 1991–2017-yillar O'zbekistonning Arab dunyosidagi o'rnini mustahkamlash va geosiyosiy tan olinish davri bo'ldi. O'zbekiston o'zining mo'tadil tashqi

¹⁶⁴ A. Mo'minovning kitobidan diplomatik aloqalar o'rnatilishining tarixiy bosqichlari olindi.

¹⁶⁵ N. Jo'rayevning asaridan Saudiya Arabistoni va BAA bilan iqtisodiy bitimlar tahlili olindi.

¹⁶⁶ B. To'rayevning tadqiqotidan xalqaro terrorizmga qarshi kurashdagi hamkorlik masalalari olindi.

¹⁶⁷ TIV rasmiy materiallaridan IHTning Toshkent sessiyasi natijalari va rezolyutsiyalari olindi.

siyosati bilan Arab davlatlarining ishonchli hamkoriga aylandi¹⁶⁸. O‘tgan davr mobaynida shakllangan o‘zaro hamkorlik tajribasi keyingi yillardagi — "Yangi O‘zbekiston" davridagi jadal integratsiya uchun mustahkam zamin bo‘lib xizmat qildi¹⁶⁹. Bugungi kunda Arab davlatlari bilan aloqalar nafaqat diplomatik ramz, balki strategik va iqtisodiy zaruriyatga aylangan¹⁷⁰.

Maqolada tahlil qilingan jarayonlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonning Yaqin Sharq davlatlari bilan munosabatlari sivilizatsiyalararo muloqotning namunasi bo‘lib xizmat qiladi. Kelajakda bu aloqalarni yanada rivojlantirish uchun "Yashil energetika", oziq-ovqat xavfsizligi va raqamli iqtisodiyot sohalarida yangi platformalar yaratish lozim. Arab davlatlarining ulkan kapitali va O‘zbekistonning tabiiy hamda insoniy resurslari uyg‘unligi mintaqaviy barqarorlikning muhim omili bo‘lib qolaveradi. Tarixiy tajriba shuni o‘rgatadiki, Arab dunyosi bilan yaqinlik O‘zbekistonning global geosiyosiy maydondagi manevr qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ushbu munosabatlar bizning umumiy madaniy va diniy merosimizni asrash hamda rivojlantirish yo‘lidagi ezgu maqsadlarga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. O‘zbekistonning tashqi siyosiy faoliyati kontseptsiyasi. – T., 2012.
3. Saidov A.X. O‘zbekiston va Islom hamkorlik tashkiloti. – T., 2016.
4. Mo‘minov A. O‘zbekiston va Arab dunyosi: diplomatiya tarixi. – T., 2008.
5. Jo‘rayev N. O‘zbekiston tashqi siyosatining ustuvor yo‘nalishlari. – T., 2015.
6. To‘rayev B. Yaqin Sharq mamlakatlari va O‘zbekiston hamkorligi. – T., 2018.
7. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi yillik hisoboti. – T., 2017.
8. Safayev S. Siyosiy modernizatsiya va mintaqaviy xavfsizlik. – T., 2005.
9. Abdusamatov M. Iqtisodiy diplomatiya va integratsiya. – T., 2010.
10. O‘zbekistonning yangi tarixi. Uchinchi kitob. – T.: Sharq, 2000.

¹⁶⁸ S. Safayevning asaridan geosiyosiy muvozanat va mintaqaviy xavfsizlik nazariyalari foydalanildi.

¹⁶⁹ M. Abdusamatovning ishlaridan arab investitsiyalari va ularning samardorligi tahlili olindi.

¹⁷⁰ "O‘zbekistonning yangi tarixi" jildidan mustaqillik davri tashqi siyosatining umumiy xulosalari olindi.